

Konstantin Märska ja Theodor Luts – 105

Toreda kokkusattumusena sündisid aastal 1896, mil Eestis esmakordselt "liikuvaid pilte" hakati näitama, kogunisti kolm tulevast filmimeest: Konstantin Märska, Theodor Luts ja Armas Hirvonen. Tänapäeval on ehk enam tuntud kaks esimest, kellele on fotonurk ka pühendatud.

Konstantin Märska (1896–1951)

Sündis Kuressaares, kus ta juba 15-aastasena asus tööle kinomehaaniku abilisena ning omatehtud kaameraga tegi ka oma esimesi filmivõtteid. Koos venna Theodoriga, kes samuti filminduse vallas tegutses, asutas ta 1918. aastal Tallinnas filmilabori, millest hiljem koostöös vendade Parikastega kasvas välja osühisus "Estonia-Film". 1920. aastatel töötas Märska kroonikaoperaatorina Berliinis tuntud filmifirmade Ufa, Paramount ja Terra juures. Aastatel 1929/30 valmis firmamärgi "Konstantin Märska Filmiproduksioon" all neli mängufilmi: "Dollariid", "Vigased pruudid", "Kuldämblik" ja "Jüri Rumm". Tollane kriitika neid filme eriti ei hellitanud, küll aga kiideti operaatoritööd. Eesti oludes ei katnud filmide demonstreerimine tootmiskulusid ja siitpeale tegutses Märska edasi filmidokumentalistina. Tõsi küll, 1939. aastal tegutses ta kahe Soome filmi operaatorina, neist on "Põhjasõda" põhjanaabrite juures säilinud ja seda on Soome televisioonis näidatud. Märska oli ka esimese pärast sõjaaegse Eesti mängufilmi "Elu tsitadellis" (1947) operaator. Konstantin Märska oli üks 1931. aastal loodud "Eesti Kultuurifilmi" asutajaid ja töötas seal nii peaoperaatori kui ka vanemlaborandina. Filmitootmiskeskuse tarbeks konstrueeris ta mitmesugust tehnikat, muu hulgas helifilmikaamera, millega ka ise töötas. Dokumentaalfilmide operaator oli tollal enamasti filmi tegelik autor. Olgu siin nimetatud mõned filmid, mis on ka arhiivis talle: "Kalurid", "Pühad Petseris" (1936), "Nobedate näppude linn" (1937), "Põlevkivi" (1938) jt. Märska osales arhiivi statistika alusel senini enim kasutatud arhiivifilmi "Rahva Tahe" (1940) võtetel. Pärast sõda jätkas ta Tallinna Kinstuudios ringvaatepalade operaatorina. Konstantin Märska suri 1951. aastal dokumentaalfilmi "Rünnak soodele" tegemise ajal. Kahtlemata on Märska üks silmapaistvamaid kinomehi kogu Eesti ajaloos. Ta oli operaator, kes filmis kindla käe ja tähelepaneliku silmaga nii ametlikke kroonikavõtteid kui ka lavastuslikke filme. Tema filmikeel on nauditav tänapäevalgi. Tema ligi poole sajandi vältel kestnud rikkalikust loomingust on arhiivis alles kokku üle 200 filmi ja ringvaatepala.

Ivi Tomingas

Eesti Filmiarhiivi fotonurk

Konstantin Märska 1920. aastail. EFA, O-54788

Stseen mängufilmist "Mineviku varjud".
Virve (E. Silber) ja Uno (Ed. Türk).
1924. aasta. EFA, O-55565

Kaader filmist "Dollarid". Sisy Pinna masinakirjutaja Evi Koidu osas äriees Metsa firma "Eksport-Import" kontoris. 1929. aasta. EFA, O-54814

Kaadrid mängufilmist "Rummu Jüri".
1929. aasta. EFA, O-16643

Jüri Rumm (H. Suursööt)
ja parun (B. Jaanikosk).
EFA, O-76623

Stseen filmist "Vigased pruudid". Vasakult: mulgi kosilased Jaak (Georg Leies) ja Enn (Karl Laas), Lipuvere sulane Joosep (Joosep Koppel), peretütred Leena (Ly Schönberg) ja Miina (Margareta Müller). 1929. aasta. EFA, O-28213

Mulgi kosilased Enn (Karl Laas) ja Jaak (Georg Leies).
EFA, O-28214

Kaadrid K. Märskä filmist
"Kalurid"

Kaluriküla Ida-Virumaal.
1936. aasta.
EFA, O-130544

Naised parandamas
noodasilmuseid.
EFA, O-130549

Naised kalavõrku
parandamas.
EFA, O-130548

Kaadrid mängufilmist "Elu tsitadellis".
1947. aasta.
Hugo Laur ja Lembit Rajala.
EFA, O-137853

Aino Talvi ja Lembit Rajala.
EFA, O-137855

Andres Särev ja Lembit Rajala.
EFA, O-137854

Theodor Luts (1896–1980)

Nagu vanema venna Oskar Lutsu panus eesti kirjandusse, niisama oluline on noorema venna Theodori osa Eesti filmiloos.

Aastatel 1914–1918 õppis Theodor Luts Pihkvas ja Peterburis kommertskoolis, hiljem Tartu Ülikoolis keemiat ja majandust, lisaks käis Tallinna sõjakoolis. Ta on olnud ohvitser ja tantsuõpetaja. 1920. aastatel huvitus ta filmikunstist ja väsimatu õppurina omandas sellekohaseid teadmisi nii Pariisis kui ka Berliinis.

1927. aastal rajas Th. Luts Tartus oma ettevõtte "Tartu Filmiühing" (hiljem "Siirius-Film ja Th. Lutsu Filmi-produktsioon"). Esimene suurem ettevõtmine oli patriootiline Vabadussõja ainealine mängufilm "Noored kotkad" (1927). Aga ta tõestas end veenvalt ka suurepärase dokumentalistina 10-osalises vaatefilmis Eestist "Kas tunned maad..." (1931) ning dokumentaalfilmides "Ruhno" ja "Meie läänerannik ja saared". Samuti on Th. Luts olnud suurepärase kaitsevägegede elu jäädvustaja – "Noorsõduri esimesed päevad" (1931) – ja õppefilmide looja – "Gaas! Gaas! Gaas!" (1931).

Th. Luts otsis koostöövõimalusi välismaiste filmiettevõtjatega. Koos "Suomi Filmiga" valmis 1932. aastal eesti esimene helifilm "Päikese lapsed". See melodramaatiline armastusluugu on säilinud Soome Filmiarhiivis.

1933. aastal läks Luts ajutiselt tööle Soome, jäi aga sinna kaheteistkümneks aastaks ja osales Soomes kokku 29 mängufilmi tegemisel. 1944. aastal lahkus Th. Luts koos abikaasaga Rootsi, kus töötas filmioperaatorina. 1946. aastal asus ta elama Brasiiliasse ja tegeles seal põhiliselt filmiaparatuuride ekspordiga, kuid tegi siiski lühifilme kino ja televisiooni jaoks. Theodor Luts suri 24. septembril 1980 Sao Paolos.

Filmiarhiivis on Th. Lutsu filmiloomingust paraku vähe talle: "Kas tunned maad..." I ja II osa, "Abruka ja Saaremaa", "Meie läänerannik ja saared", "Ruhno", "Gaas! Gaas! Gaas!", "Noorsõduri esimesed päevad" ja ringvaatepalu aastatest 1927–1932.

Nende kahe Eesti väljapaistva filmimehe Konstantin Märskä ja Theodor Lutsu kohta saab põhjalikumaid andmeid Veste Paasi raamatust "Olnud ajad", Tallinn, 1980.

Theodor Luts
Foto Brasiilia-aastatest 1950–1960.
EFA, O-49281

Kaader Theodor Lutsu filmist "Noored kotkad" (1927). Metsavahi tütar Aksella Luts. EFA, O-149611

Kaader filmist "Ruhno". Pulma pillimehed. EFA, K-380-II / O-48624

Elfriede Strobel esimese eesti helifilmi "Päikese lapsed" proovivõtetel Väana-Jõesuus 1932. aastal. Operaator ja lavastaja Theodor Luts. EFA, O-149668